

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філософських наук,
професора Надибської Оксани Ярославівни
на дисертацію Стовпця Олександра Васильовича
«Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації
й постмодерну: соціально-філософський ракурс»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

В дисертаційній роботі О. В. Стовпця з соціально-філософських позицій переосмислюється нинішній статус інтелектуальної власності, робиться наголос на її культуротворчому потенціалі, обґрунтовується важливість погляду на інтелектуальну власність як на один з ключових для інформаційного суспільства соціальний інститут, аналізуються перспективи його еволюціонування в умовах постмодерної культурної парадигми.

Актуальність дисертаційної теми обумовлена особливостями соціокультурного середовища, в якому існує і функціонує інституція інтелектуальної власності, і тими проблемами, з якими досліджуваний соціальний інститут стикається в своєму розвитку в епоху, що з технологічної точки зору може бути охарактеризована як «постіндустріальна», «інформаційна» ера, а з культурної – як «епоха постмодерну».

Водночас дисертант акцентує увагу на умовності терміну «епоха постмодерну» (с. 265), адже поки що парадигму модерну навіть в західних суспільствах не «переможено» остаточно: ідеологи модерну (раціоналісти, матеріалісти) чинять опір постмодернізмові – ідеологічній тенденції, що веде до утвердження парадигми постмодерну – в різних його проявах. Й до тих пір, поки модерн «не переможений», інститут інтелектуальної власності в його нинішньому вигляді, на думку дисертанта, залишатиметься впливовим соціальним інститутом, зі всіма тими проблемами, які його сьогодні оточують.

При цьому О. В. Стівпець висловлює думку, що з утвердженням парадигми постмодерну варто очікувати зміни у ставленні до інституту інтелектуальної власності. Можливі в майбутньому трансформації у сфері інтелектуальної власності за своїм масштабом можуть стати не меншими за ті, що спіткають інститути сім'ї, шлюбу, релігії, національної держави у постмодерних перспективах. Однак на сьогоднішній день поки що немає достатніх підстав стверджувати, що «постмодерне суспільство» реально сформувалося бодай в одній країні світу. Цей процес тривалий, суперечливий і неоднозначний за своїми наслідками для інтелектуальної власності.

Не викликає заперечень сформульована у Розділі 1 дисертації пропозиція дисертанта дещо абстрагуватися від формально-юридичного підходу та сконцентруватися на соціально-філософському. Це дозволяє істотно розширити типологію інтелектуальної власності, доповнивши існуючу класифікацію такими підставами для виокремлення нових типів, як критерій кількісно-суб'єктного складу, критерій походження і сутності, критерій темпоральності, критерій розповсюдженості, критерій обґрунтованості заволодіння. В цьому полягає одна з новаторських позицій дисертації О. В. Стівпця.

На особливу увагу заслуговує окреслення дисертантом у Розділі 2 (на с. 121) цікавого парадоксу наступного змісту: 1) відкрите суспільство немислиме без конкуренції; 2) інтелектуальна власність є законною монополією на інформацію, знання й інші об'єкти творчого характеру, тому стосовно неї говорити про конкуренцію не доводиться; 3) повноцінний розвиток інтелектуальної власності, тим не менш, є можливим виключно у відкритих суспільствах.

Та дійсно, у сфері інтелектуальної власності зовсім інше ставлення до монополій і до конкуренції, порівняно зі сферами виробництва й комерції. Сама природа відносин інтелектуальної власності побудована на охороні та захисті монопольного володіння інформацією (або правами на її

використання в різних формах) протягом законодавчо встановленого періоду часу. Отже, це – фактично єдина приватна монополія у світі, яка, на відміну від усіх інших, законом не переслідується, а оберігається.

Ще одне досягнення, яке не викликає сумнівів, пов'язане із прагненням дисертанта у Розділі 3 висвітлити взаємну детермінованість та кореляцію між такими відмінними одна від одної сферами, як «інформаційна сила», суспільна мораль, публічна і масова інформація, визначивши соціокультурні координати їхнього перетину, а також характер їхнього впливу на функціонування інституту інтелектуальної власності.

Дисертантом звертається увага на етичну складову функціонування інституту інтелектуальної власності, в тому числі на доволі часті випадки ігнорування окремими монополістами (суб'єктами-власниками виключних майнових прав) принципів суспільної моралі та гуманності. Зазвичай так збігається, що вони володіють не тільки правами інтелектуальної власності, а ще й «інформаційною силою» та іншими інструментами, щоб цю власність повсюдно гарантувати. В якості можливої ілюстрації окресленої ситуації наводиться приклад (с. 322-326) стосовно невдалих спроб деяких країн забезпечити себе антиретровірусними препаратами в обхід фармацевтичних монополій. Показовою є відповідна реакція окремих країн світового авангарду, які одразу ж безкомпромісно запускають механізми міжнародних санкцій, щоб захистити свою монополію у згаданій галузі. На думку дисертанта, тут інститут інтелектуальної власності «зустрічається» із феноменами лобізму (lobbying) та згадуваної вище «інформаційної сили» (soft power).

Можемо тут висловити певну згоду із думкою дисертанта, що згадувані вище явища мають не тільки соціально-економічний вимір, а ще й соціокультурний зміст. Очевидно, що фармацевтика та інші інноваційні сфери виробництва об'єктивно потребують патентування, адже це стимул для подальших досліджень й передумова до відкриттів. Однак є й

зворотна сторона: ціни такі високі не тому, що інгредієнти ліків дорого коштують. Ціни завищені через те, що препарати захищені патентами. Фармацевтичні компанії, які нині виготовляють ці рятівні суміші, користуються, щонайменше, двадцятилітньою монополією на свої винаходи. І вони, природно, свою законну монополію використовують, щоб витягти з ринку якнайбільше. Своє лобі вони застосовують також і для підтримки високих цін усюди в світі, не роблячи якихось особливих виключень для країн, що розвиваються. Ці, та інші не менш цікаві ілюстрації, спрямовані на висвітлення контроверсій у площині інтелектуальної власності, ми знаходимо при знайомстві з Розділом 3 і Розділом 5 дисертаційної роботи.

Видається важливим також звернути увагу на виділення дисертантом ще одного компоненту у складі етичної природи інтелектуальної власності. Так, на с. 173 дисертації відзначається, що інтелектуальна власність – зобов'язує (за цією ознакою вона наближується до інших різновидів власності). Отже, об'єкти права інтелектуальної власності недопустимо використовувати на шкоду суспільству й окремим індивідам.

Якщо ж творча продукція, безвідносно до її інтелектуально-правової природи, за своїм змістом або формами зовнішнього прояву ігнорує норми суспільної моралі, прийнятні для певного соціуму, то цілком обґрунтовано, коли розповсюдження такої продукції може бути, за рішенням компетентних державних інституцій, обмежено або ж взагалі заборонено. В такому контексті дисертантом висловлюється думка, що, напевне, все ж мають існувати відповідні державні регулятори, які б сприяли реалізації принципів недопущення пропаганди етнічної, расової або релігійної ворожнечі, ксенофобії, тероризму, будь-яких форм насильства чи приниження людей та національних і культурних святинь, інших антисоціальних явищ, котрі визнані на законодавчому рівні шкідливими або явно небезпечними в більшості розвинених країн. Разом з тим, держава має залишатися ідеологічно нейтральною стосовно

політичних переконань своїх громадян, ієрархії їхніх культурних та інших цінностей, що не перетинають етичних і юридичних меж.

Особливо цікавим, враховуючи назву теми дисертації, виглядає Розділ 4, що присвячений дослідженню сутності постмодерних явищ та їхнього впливу на інститут інтелектуальної власності нині й у перспективі. Методологічно цінною вважаємо зроблену дисертантом спробу осмислити специфіку різних культурно-історичних епох (умовно позначуваних термінами «премодерн», «модерн» і «постмодерн») у їхньому впливі на динаміку розвитку інституту інтелектуальної власності. Особливу увагу тут було приділено соціально-філософському вивченню особливостей, характерних для сфери інтелектуальної власності в модерних реаліях, з одного боку, і в постмодерній ситуації – з іншого.

Доволі цінною (з точки зору розуміння сутності впливу постмодерного тренду на суспільні інститути) можна назвати аналіз тих змін, що відбуваються у царині творчої діяльності. Так, на с.с. 234-262 репрезентуються цікаві тенденції, спостережні в різних сферах інституту мистецтва: в образотворчому мистецтві, літературі, кінематографі, музиці, архітектурі. Дисертант підкреслює важливість з'ясування особливостей трансформаційних процесів у різних сферах творчості, адже творчість позиціонується у дисертації як одне з головних джерел для якісного оновлення інституту інтелектуальної власності.

Методологія дисертаційного дослідження спирається як на класичні загальнонаукові прийоми (аналіз, синтез, аналогію, дедукцію, екстраполяцію), так і на характерні саме для даного дослідження методи та підходи (історико-філософський, структурного аналізу, порівняльно-правовий, юридико-догматичний, діалектичний, інституційний, тощо). Їхня грамотна комбінація робить результати дисертаційного дослідження О. В. Стовпця логічно вірними і науково обґрунтованими.

Разом з тим, вважаємо за потрібне звернути увагу на деякі спірні, неоднозначні моменти, наявні в даній дисертаційній роботі.

По-перше, чимало в дисертації сказано про феномен лобізму. Отже, виникає закономірне питання: чи ототожнює автор окремі механізми, які реалізуються в сфері інтелектуальної власності, із корупцією? Наприклад, у процесі знайомства із підрозділом 5.3 «Антиномії сучасної антиконтрафактної політики» складається враження, що дисертант вважає існуючі юридичні практики стосовно охорони інтелектуальної власності занадто жорсткими. Було б доречно чіткіше артикулювати авторську позицію на цей рахунок, в т.ч. і щодо зв'язків «копірайту» із лобізмом та корупцією.

По-друге, дисертант неодноразово застосовує у своїй роботі (особливо у підрозділах 1.2, 3.1, 3.2) терміни «інформація», «знання», «інновації» та дає відповідні пояснення у зв'язку з їхнім застосуванням. Однак у роботі ми не знаходимо відповіді на таке питання: чи відрізняється чимось, на думку дисертанта, «інформаційне суспільство» від «суспільства знань»? Можливо, що відповідь на це питання може мати певну цінність для кращого розуміння того соціального середовища, в якому розвивається інститут інтелектуальної власності.

По-третє, хотілося б бачити в дисертації більш чітку позицію автора стосовно того, як феномен постмодернізму (на відміну від постмодерну) впливає на трансформацію інституту інтелектуальної власності.

По-четверте, було б бажано дещо розкрити авторську позицію щодо того, чому постмодерний вплив на такі творчі сфери, як музика та архітектура, вбачається скоріш як позитивний, а на сферу образотворчого мистецтва – позначається в дисертації здебільшого у негативних інтонаціях?

Однак зауважимо, що відзначені вище дискусійні моменти не скасовують наукової вагомості й не зменшують значення дисертаційної роботи О. В. Стовпця. Дисертація є завершеним науковим дослідженням і має належний рівень новизни. Висновки є логічними, теоретично обґрунтованими і пов'язаними із практичними потребами сьогодення. В

цілому можна констатувати, що висновки дисертації досягають поставлених в роботі цілей, у своїй сукупності розв'язуючи досліджувану наукову проблему.

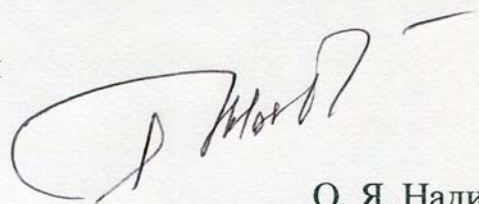
Наявні друковані праці автора дисертації свідчать, по-перше, про те, що він займається дисертаційною проблематикою вже доволі солідний строк, а також про достатній рівень компетентності О. В. Стівця у сфері інтелектуально-правової проблематики. Тематика опублікованих дисертантом наукових робіт дозволяє зробити висновок, що ним було висвітлено найрізноманітніші аспекти досліджуваної в дисертації наукової проблеми. Це ще раз підтверджує наукову зрілість дисертаційної роботи, послідовний та системний характер запропонованої в роботі новаторської концепції переосмислення інтелектуальної власності. Автореферат дисертації О. В. Стівця відповідає вимогам п. 13 Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів».

Дисертант запропонував соціальну-філософську дефініцію для феномену інтелектуальної власності, тоді як розуміння цього феномену в абсолютній більшості випадків обмежувалося понятійними категоріями юриспруденції та (рідше) економічної теорії. Новим словом в українському філософському дискурсі можна вважати репрезентацію інтелектуальної власності в якості складного, багатогранного, поліморфного і мультифункціонального соціального інституту, із виокремленням тих специфічних соціальних функцій, які на даний інститут покладаються в інформаційно-залежному постмодерному суспільстві.

Дисертаційна робота Стівця Олександра Васильовича «Інститут інтелектуальної власності в епоху інформації й постмодерну: соціально-філософський ракурс» цілком відповідає положенням Наказу № 40 МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 р. та п.п. 9, 10 Постанови Кабінету Міністрів України від

24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів». Знайомство із дисертацією дає підстави опонентові оцінити її здебільшого позитивно, і заключити, що робота варта уваги наукової спільноти, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Одеського державного університету
Внутрішніх справ

О. Я. Надібська

Перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник поліції

С.В. Албул